

ORWELL, GEORGE; “The Collected Essays, Journalism and Letters”, Penguin Books, Harmondsworth, 1978
(eseuri scrise in anul 1945)

Antisemitismul în Anglia

Există aproximativ 400.000 de evrei înregistrați oficial în Anglia, plus câteva mii sau cel mult zeci de mii de refugiați evrei care au intrat în țară din 1934 și până astăzi. Populația evreiască este concentrată în câteva orașe mari și se ocupă în general de comerțul cu alimente, îmbrăcăminte și mobilă. Câteva mari monopoluri, cum ar fi I.C.I.¹, unul sau două ziare importante și cel puțin un mare lanț de magazine universale sunt deținute parțial sau în întregime de evrei, dar ar fi o exagerare grosolană să spunem că viața de afaceri a Angliei e dominată de evrei. Dimpotrivă, aceștia par să nu fi reușit să țină pasul cu tendința modernă spre fuzionare și să fi rămas în acele ramuri comerciale în care activitatea trebuie neapărat desfășurată la scară mică și prin metode depășite.

Încep cu aceste date generale, deja cunoscute oricărei persoane bine informate, pentru a sublinia faptul că nu există o „problemă” evreiască reală în Anglia. Evreii nu sunt îndeajuns de numeroși și de puternici, și nu exercită o influență remarcabilă decât în așa-zisele „cercuri intelectuale”. Cu toate acestea este recunoscut faptul că antisemitismul câștigă teren și că războiul a exacerbât sentimentele antisemite, la de care nici oamenii blânzi și culți nu sunt imuni. Antisemitismul nu ia forme violente (englezii sunt aproape fără excepție oameni moderați și pașnici), dar reprezintă o atitudine destul de periculoasă care, în circumstanțe favorabile, ar putea avea consecințe pe plan politic. Iată câteva replici antisemite care mi-au fost adresate în decursul ultimilor doi ani:

Un funcționar între două vârste: „De obicei vin la lucru cu autobuzul. Durează mai mult, dar nu-mi place să iau metrourl de la Golders Green, prea mulți reprezentanți ai poporului ales călătoresc pe linia aia.”

¹ Imperial Chemical Industries – unul dintre cele mai importante grupuri producătoare în industria chimică la nivel mondial, I.C.I. a fost fondat în decembrie 1926 prin fuziunea a patru companii (Brunner Mond, Nobel Explosives, United Alkali Company și British Dyestuffs Corporation). (n. tr.)

Un tutungiu (femeie): „Nu, nu am chibrituri. În locul dumneavoastră aş încerca la vecina de mai încolo. *Ea* are întotdeauna chibrituri. Vedeți dumneavoastră, face parte din poporul ales.”

Un tânăr intelectual, comunist sau aproape comunist: „Nu, nu-mi plac evreii. Nu am făcut niciodată un secret din asta. Nu pot să-i sufăr. Dar nu sunt antisemit, bineînțeles.”

O femeie din clasa de mijloc: „Ei bine, nu aş putea fi acuzată de antisemitism, dar modul în care se comportă evreii ăștia mi se pare absolut îngrozitor. De exemplu cum se bagă în față la cozi și așa mai departe. Sunt extrem de egoiști. Cred că în mare parte sunt de vină pentru ce li se întâmplă.”

Un lăptar: „Evreii nu muncește, nu cum muncește englezul. Îs prea deștepți. Noi muncim cu asta” (își încordează bicepsii). „Ei muncesc cu asta” (se bate ușor cu degetul pe frunte).

Un expert contabil, inteligent, vag de stânga: „Nenorociții ăștia de evrei sunt germanofili cu toții. Ar trece de partea adversă într-o clipă dacă ne-ar invada nemții. Cunosc mulți prin natura domeniului în care lucrez. În adâncul inimii îl admiră pe Hitler. Îi lingușesc întotdeauna pe cei care se poartă urât cu ei.”

O femeie inteligentă căreia i-a fost oferită o carte despre antisemitism și atrocitățile comise de nemți: „Nu mi-o arăta, *te rog* nu mi-o arăta. Mă va face să-i urăsc pe evrei mai mult ca niciodată.”

Aș putea să umplu pagini întregi cu astfel de replici, dar acestea sunt suficiente pentru a putea continua. Putem trage de aici două concluzii. Prima – un fapt foarte important la care va trebui să mă întorc în scurtă vreme – este că oamenilor care au depășit un anumit nivel intelectual le este rușine că sunt antisemiți și au mare grijă să facă distincția dintre „antisemitism” și „antipatia față de evrei”. A doua este că antisemitismul este un fenomen irațional. Evreii sunt acuzați de anumite lucruri care au deranjat foarte tare persoana în cauză (de exemplu, comportamentul urât la cozile pentru alimente), dar este evident că aceste acuzații nu fac decât să justifice niște prejudecăți adânc înrădăcinate. E inutil, câteodată mai mult decât inutil, să încerci să le contracarezi cu date exacte și statistici. Așa cum

demonstrează ultima replică citată mai sus, unii oameni se pot încăpățâna să rămână antisemiți sau cel puțin să-și mențină antipatia față de evrei fiind perfect conștienți că atitudinea lor e nejustificată. Dacă nu-ți place cineva nu-ți place și gata: sentimentele tale nu pot fi ameliorate printr-o enumerare a virtuților persoanei respective.

Războiul a încurajat dezvoltarea antisemitismului și, mai mult, în ochii multor oameni de rând, chiar a oferit o justificare pentru acest gen de atitudine. În primul rând, evreii ar beneficia cel mai mult de pe urma unei victorii a Alianților. Drept urmare, teoria potrivit căreia „acesta este un război evreiesc” este oarecum plauzibilă, cu atât mai mult cu cât efortul de război al evreilor nu este decât rareori recunoscut. Imperiul Britanic este o organizație eterogenă imensă legată în mare parte prin consimțământul părților componente, și câteodată este necesar să flatăm acele elemente mai puțin demne de încredere în detrimentul celor mai devotate. A face publice faptele de arme ale soldaților evrei, sau chiar a recunoaște existența unei armate evreiești considerabile în Orientul Mijlociu, dă naștere la ostilități în Africa de Sud, în țările arabe și în alte părți: e mai ușor să ignori cu totul problema și să-l lași pe omul de rând să creadă în continuare că evreii sunt deosebit de pricepuți în a se sustrage serviciului militar. Apoi, evreii sunt implicați în acele ramuri comerciale care atrag inevitabil antipatia civililor pe timp de război: comerțul cu alimente, îmbrăcăminte, mobilă și tutun, adică exact acele bunuri a căror lipsă cronică atrage după sine prețuri excesive, dezvoltarea pieței negre și favoritismul. Mai mult, acuzației care li se aduce în mod obișnuit evreilor, aceea că s-ar comporta ca niște lași în timpul raidurilor aeriene, i s-a dat apă la moară în timpul marilor raiduri din 1940. Din întâmplare, cartierul evreiesc Whitechapel a fost una dintre primele zone puternic bombardate; în consecință, grupuri de refugiați evrei s-au împrăștiat în toată Londra. Judecând numai din prisma acestor fapte de război, ar fi lesne de înțeles că antisemitismul este un fenomen semi-rațional, bazat pe premise greșite. Și evident că antisemitul se consideră o persoană rațională. De câte ori am atins acest subiect într-un articol de ziar, am primit un număr considerabil de replici, și de fiecare dată unele dintre scrisori vin din partea unor oameni obișnuiți, echilibrați, fără probleme materiale mari – de exemplu din partea unor doctori. Acești oameni spun întotdeauna (cum spune și Hitler în „Mein Kampf”) că la început nu aveau nici o prejudecată legată de evrei dar simpla observare a faptelor i-a determinat să adopte această atitudine. Cu toate acestea, una dintre caracteristicile antisemitismului este capacitatea de a lua de bune povestiri care nu ar putea în ruptul capului să fie adevărate. Accidentul straniu care a avut loc în Londra în 1942 este un bun exemplu în acest sens: o mulțime speriată de explozia unei bombe s-a năpustit într-o gură de metrou și ca urmare mai mult de o sută de oameni au fost călcați în picioare. În aceeași zi s-a zvonit în Londra că

„evreii sunt de vină”. E clar că dacă oamenii sunt dispuși să creadă așa ceva nu ajungi niciunde încercând să-i contrazici. Singura abordare bună este să descoperi *de ce* aceiași oameni care în general își păstrează judecata rațională pot să înghită astfel de absurdități în ceea ce privește un anumit subiect.

Dar să ne întoarcem la ceea ce am spus mai devreme – că există o conștiință a răspândirii sentimentelor antisemite și că oamenii nu vor să recunoască faptul că împărtășesc aceste sentimente. Printre oamenii educați, antisemitismul este considerat un păcat impardonabil și este separat de celelalte feluri de prejudecată rasială. Oamenii se dau peste cap să demonstreze că *nu* sunt antisemiți. Astfel, în 1943 la sinagoga din St. John’s Wood² s-a ținut o slujbă de solidaritate cu evreii polonezi. Autoritățile locale s-au declarat încântate să participe, iar la slujbă au fost prezenți primarul orașului în ținuta de ceremonie, reprezentanți ai tuturor bisericilor, detașamente ale R.A.F.³, Home Guards, infirmierelor, cercetașilor și așa mai departe. În aparență era o dovadă înduioșătoare de solidaritate cu evreii aflați în suferință. Dar în esență nu a fost decât un efort *conștient* de comportament decent din partea unor oameni ale căror sentimente trebuie să fi fost foarte diferite. Acest district din Londra este parțial evreiesc, antisemitismul e în floare, și, după câte știam eu, unii dintre cei care stăteau lângă mine în sinagogă nu erau străini de astfel de sentimente. Într-adevăr, comandantul plutonului de Home Guards din care făcea parte și eu, care a ținut foarte tare „să facem figură bună” la slujba de solidaritate, făcuse parte din Cămășile Negre ale lui Mosley. Dar cu toate că există astfel de sentimente, nu ar fi posibil ca în Anglia să fie tolerată violența de masă împotriva evreilor sau să se voteze legislație antisemită. Nu este posibil în ziua de astăzi ca antisemitismul să *devină respectabil*. Dar acest lucru nu reprezintă un avantaj atât de mare pe cât ar putea părea.

Unul dintre efectele persecuției din Germania a fost că aceasta a împiedicat studiul serios al antisemitismului. În Anglia Institutul Mass Observation⁴ a făcut un sondaj scurt, necorespunzător în urmă cu un an sau doi, dar în afară de asta, dacă s-au mai făcut cercetări pe acest subiect, concluziile au fost ținute strict secrete. În același timp, oamenii de bun simț au reprimat în mod conștient orice manifestare care i-ar fi putut jigni pe evrei. După 1934 bancurile cu evrei au dispărut ca prin minune de pe cărțile poștale, din publicațiile periodice și de pe scenele cabaretelor, iar dacă introduceai un personaj evreu antipatic într-un roman sau într-o nuvelă treceai drept antisemit. În problema Palestinei era *de rigueur* ca oamenii luminați să ia de bună versiunea evreilor și să evite să analizeze revendicările arabilor – o

² St. John’s Wood – district din Londra (n. tr.)

³ Royal Air Force – aviația militară britanică (n. tr.)

⁴ Mass Observation – institut de cercetare socială fondat în 1937 (n. tr.)

decizie care poate să fie corectă în sine, dar care a fost adoptată în primul rând datorită faptului că evreii erau la ananghie și se considera că aceștia nu trebuie criticați. Deci mulțumită lui Hitler eram într-o situație în care presa era cenzurată în favoarea evreilor în timp ce în particular antisemitismul câștiga teren, într-o oarecare măsură chiar în rândul oamenilor sensibili și inteligenți. Acest lucru a fost extrem de evident în 1940 în momentul internării refugiaților în lagăre. Normal că orice om cu cap simțea că este de datoria lui să protesteze împotriva închiderii în masă a unor străini nefericiți care nu se aflau în Anglia decât datorită faptului că erau opozanți ai regimului lui Hitler. Cu toate acestea, în particular te loveai de sentimente cu totul diferite. O mică parte a refugiaților s-au comportat într-un mod total lipsit de tact, iar aversiunea pe care au stârnit-o avea inevitabil o componentă antisemită, din moment ce majoritatea dintre ei erau evrei. Un distins membru al Partidului Laburist – nu voi da nume, dar este unul dintre cei mai respectați oameni în Anglia – mi-a spus pe un ton destul de violent: „Nu noi i-am rugat să vină în țara asta. Dacă au ales să vină aici, să suporte consecințele.” Cu toate acestea, acest om s-ar fi asociat bucuros oricărei petiții sau oricărui manifest împotriva internării străinilor în lagăre. Sentimentul că antisemitismul este ceva imoral și rușinos, un flagel care nu atinge oamenii civilizați, este defavorabil unei abordări științifice și într-adevăr mulți vor recunoaște că le este frică să cerceteze mai adânc subiectul. Cu alte cuvinte le este frică să descopere nu numai că antisemitismul se răspândește, ci că ei înșiși nu sunt imuni la astfel de sentimente.

Pentru a avea o viziune de ansamblu asupra problemei, trebuie să ne întoarcem în timp cu câteva zeci de ani, la zilele când Hitler era un zugrav șomer de care nu auzise nimeni. Vom descoperi astfel că deși astăzi antisemitismul este destul de evident, este totuși mai puțin răspândit în Anglia decât în urmă cu treizeci de ani. E adevărat că antisemitismul ca doctrină rasială sau religioasă în toată puterea cuvântului nu a înflorit niciodată în Anglia. Nu a existat niciodată o aversiune puternică față de căsătoriile mixte sau împotriva evreilor care se făceau remarcați în viața publică. Cu toate acestea, în urmă cu treizeci de ani era un fapt general acceptat că evreul este un personaj comic care – deși înzestrat cu o inteligență superioară – are câteva carențe de „caracter”. Teoretic, din punct de vedere legal evreii nu erau lipsiți de nici un drept, dar în realitate erau împiedicați să practice anumite meserii. Probabil că nu ar fi fost acceptați ca ofițeri în marină, de exemplu, sau nu ar fi fost primiți în serviciile de informații. Un băiat evreu avea inevitabil greutate într-o școală privată; putea bineînțeles să contracareze faptul că era evreu dacă era extraordinar de fermecător sau de sportiv, dar originea reprezenta o invaliditate comparabilă cu bătălia sau cu un semn din naștere. Evreii înstăriți aveau obiceiul de a se ascunde în spatele unor nume aristocratice englezești sau scoțiene, iar omului

de rând deghizarea i se părea normală, așa cum i se părea normal ca un criminal să-și schimbe identitatea dacă e posibil. În urmă cu aproximativ douăzeci de ani, mă urcam cu un prieten într-un taxi în Ragoon⁵ când un băiețel blond și zdrențuit a alergat spre noi și a început să ne spună o poveste încurcată cum că ar fi venit de la Colombo⁶ cu un vas și că îi trebuiau bani ca să se întoarcă acasă. Cum înfățișarea și modul său de a vorbi erau greu de „localizat”, i-am spus:

- Vorbești foarte bine engleză. De ce naționalitate ești?

Mi-a răspuns înfocat cu accentul lui afectat: „Sunt *ovrei*, domnule!”

Îmi amintesc că m-am întors către prietenul meu și i-am spus, parțial în glumă, „O recunoaște deschis”. Tuturor evreilor pe care îi cunoscusem până atunci le era rușine că sunt evrei sau în orice caz preferau să nu vorbească despre originile lor, iar dacă erau obligați să o facă preferau să folosească termenul de „israelit”.

Atitudinea proletariatului nu era cu nimic mai bună. Un evreu crescut în Whitechapel era sigur că va fi atacat sau cel puțin huiduit dacă se aventura în vreunul din cartierele mizere creștine din apropiere, iar bancurile cu evrei din spectacolele de cabaret sau din publicațiile umoriste erau aproape întotdeauna răutăți⁷. A existat și o prigoană literară împotriva evreilor, care la scriitori ca Belloc, Chesterton⁸ și adepții acestora a atins un nivel incredibil de obscenitate. Scriitorii care nu erau catolici se făceau câteodată vinovați de aceeași lipsă de considerație, exprimată însă într-o formă mai temperată. De la Chaucer⁹ încoace a existat o tendință spre antisemitism în literatura engleză; fără să mă ridic de la masa de lucru ca să consult o carte, îmi vin în minte fragmente din opera lui Shakespeare, Smollett¹⁰, Thackeray¹¹,

⁵ Ragoon – capitala Myanmar, fostă Burma (n. tr.)

⁶ Colombo – capitala executivă a Sri Lanka (n. tr.)

⁷ Este interesant să comparăm bancurile cu evrei cu cealaltă reprezentare de succes din spectacolele de cabaret, bancurile cu scoțieni, cu care se aseamănă într-o oarecare măsură. Din când în când se fac poante în care cele două rase sunt puse pe picior de egalitate (de exemplu, gluma cu evreul și scoțianul care au intrat împreună într-o cârciumă și au sfârșit amândoi murind de sete), dar de obicei pe seama evreilor se pun *doar* viclenia și avariția, în timp ce scoțienii sunt înzestrați și cu forță fizică. Poanta cu evreul și scoțianul care se duc împreună la o întâlnire care fusese anunțată drept gratuită este un bun exemplu în acest sens. În mod surprinzător se face o colectă, și, ca să evite să plătească, evreul leșină iar scoțianul îl scoate pe brațe din încăpere. Aici scoțianul îndeplinește sarcina de a-l căra pe celălalt, sarcină care necesită o bună condiție fizică. Dacă se întâmpla invers, ceva ar fi sunat fals. (n. a.)

⁸ Arthur Kenneth Chesterton – politician și jurnalist de extremă dreaptă (n. tr.)

⁹ Geoffrey Chaucer – cel mai valoros poet englez al secolului al XIV-lea, întemeietorul noii limbi literare, creatorul unei versificații care a constituit baza dezvoltării ulterioare a poeziei engleze, și autorul “Povestirilor din Canterbury” (n. tr.)

¹⁰ Tobias George Smollett – scriitor scoțian cunoscut în special pentru romanele picarești „Roderick Random” și „Peregrine Pickle” (n. tr.)

¹¹ William Makepeace Thackeray – romancier britanic, cunoscut pentru operele satirice, în special pentru romanul „Bâlciiușul deșertăciunilor” (n. tr.)

Bernard Shaw¹², H. G. Wells, T. S. Eliot, Aldous Huxley¹³ și așa mai departe, fragmente care *dacă ar fi scrise acum* ar fi considerate antisemite și tratate ca atare. Luat pe nepregătite, Dickens și Charles Reade¹⁴ sunt singurii scriitori care îmi vin în minte care, înainte de epoca lui Hitler, au făcut un efort să le ia apărarea evreilor. Cât despre intelectualul de rând, oricât de puțin ar fi aprobat părerea lui Belloc și Chesterton, nici nu și-a exprimat vreodată dezaprobarea profundă față de acestea. Interminabilele tirade ale lui Chesterton împotriva evreilor, introduse în povestiri și eseuri prin pretextele cele mai șubrede, nu i-au cauzat nici o neplăcere – într-adevăr Chesterton a fost unul dintre scriitorii care s-au bucurat de un respect general în viața literară britanică. Cineva care ar scrie în această manieră astăzi și-ar atrage un val de oprobriu, sau cel mai probabil i-ar fi imposibil să-și publice operele.

Dacă, așa cum am sugerat, antisemitismul a fost întotdeauna destul de răspândit în Anglia, nu avem motive să credem că Hitler l-ar fi diminuat cu adevărat. El nu a făcut decât să separe oamenii a căror conștiință politică îi face să-și dea seama că acum nu e momentul să arunce cu pietre în evrei de inconștienții al căror antisemitism nativ e intensificat de tensiunea nervoasă a războiului. Așadar, putem presupune că mulți dintre cei care nu ar recunoaște nici morți că împărtășesc sentimente antisemite sunt de fapt înclinați spre o astfel de atitudine. Am spus deja că sunt de părere că antisemitismul este în fond o nevroză, dar își are bine înțeles justificările ei, sincer susținute și parțial adevărate. Raționalizarea avansată de omul comun este că evreii sunt niște exploatare. Justificarea acestei păreri este că, în Anglia, evreii sunt în general mici negustori, persoane ale căror găinării sunt mai evidente și mai inteligibile decât acelea ale unei bănci sau companii de asigurări. Oamenii de un nivel intelectual mai ridicat raționalizează antisemitismul spunând că evreii răspândesc un sentiment de nemulțumire și scad starea de spirit a națiunii. Există din nou o justificare superficială a acestei impresii. În ultimii douăzeci și cinci de ani activitatea așa-zisilor „intelectuali” a fost în cea mai mare parte dăunătoare. Nu cred că exagerez când spun că dacă intelectualii și-ar fi făcut mai bine treaba, Anglia ar fi capitulat în 1940. Dar intelectualitatea nemulțumită includea inevitabil un număr mare de evrei, așa că este întrucâtva plauzibil să spunem că evreii sunt dușmanii culturii noastre naționale și ai stării noastre de spirit. Dacă o analizăm cu atenție, ne dăm seama că această afirmație nu este altceva decât o absurditate, dar există câteva personalități remarcabile care pot fi date ca exemplu pentru a o sprijini. În ultimii

¹² George Bernard Shaw – scriitor irlandez, laureat al premiului Nobel pentru literatură în 1925, considerat cel mai mare dramaturg de limbă engleză de la William Shakespeare (n. tr.)

¹³ Aldous Leonard Huxley – scriitor britanic cunoscut pentru eseurile, povestirile, literatura de călătorie, scenariile de film și romanele sale dintre care cele mai cunoscute sunt „Minunata lume nouă” și „Punct contrapunct” (n. tr.)

¹⁴ Charles Reade – romancier și dramaturg englez, cunoscut pentru romanul „The Cloister and the Hearth” (n. tr.)

câțiva ani a avut loc un fel de contraatac împotriva acelei orientări de stânga destul de limitate care era la modă în anii 30 și care era reprezentată de organizații precum Left Book Club. Acest contraatac (vezi de exemplu „The Good Gorilla” de Arnold Lunn¹⁵ sau „Put Out More Flags” de Evelyn Waugh¹⁶) are unele tendințe spre antisemitism și probabil că acestea ar fi mai pronunțate dacă subiectul nu ar fi atât de spinos. În ultimii zeci de ani Anglia nu a avut o intelectualitate naționalistă demnă de luat în seamă. Dar naționalismul britanic, adică naționalismul intelectual, poate renaște și probabil că va renaște dacă Anglia iese foarte slăbită din acest război. E posibil ca tinerii intelectuali din 1950 să fie la fel de naivi în patriotismul lor ca aceia din 1914. În acest caz, antisemitismul care a înflorit în rândul opozanților lui Dreyfus¹⁷ în Franța, și pe care Chesterton și Belloc au încercat să-l importe în Anglia, ar putea prinde rădăcini.

Nu am o teorie bine pusă la punct în ceea ce privește originile antisemitismului. Cele două explicații actuale, cum că acest fenomen s-ar datora problemelor economice sau că ar reprezenta o moștenire din Evul Mediu, mi se par nesatisfăcătoare, deși trebuie să recunosc că dacă le combinăm obținem o justificare acceptabilă a faptelor. Tot ce pot să spun cu certitudine este că antisemitismul face parte din problema mult mai largă a naționalismului, care nu a fost încă analizată serios, și că evreii nu sunt decât niște țapi ispășitori, deși nu se știe încă sigur *ce anume* ispășesc. În acest eseu m-am bazat aproape în întregime pe propria mea experiență limitată, și oricare dintre concluziile la care am ajuns ar putea fi infirmate de alți observatori. Adevărul e că nu există nici un fel de informație pe acest subiect. Dar în orice caz o să-mi recapitulez punctul de vedere care, pe scurt, se rezumă la următoarele:

Antisemitismul este mai răspândit în Anglia decât ne place să recunoaștem, războiul l-a accentuat, dar, dacă luăm în considerare o perioadă mai lungă, de câteva zeci de ani, intensificarea acestui fenomen nu mai este atât de evidentă.

În prezent antisemitismul nu duce la o persecuție pe față a evreilor, dar îi face pe oameni insensibili la suferințele evreilor din alte țări.

Antisemitismul este în fond un fenomen irațional și nu cedează în fața argumentelor.

Prigoana din Germania i-a făcut pe oameni să-și ascundă sentimentele antisemite, ceea ce a îngreunat observarea acestui fenomen.

¹⁵ Arnold Lunn – scriitor, schior și alpinist britanic (n. tr.)

¹⁶ Arthur Evelyn St. John Waugh – scriitor britanic cunoscut pentru romanele sale satirice; opera sa a fost puternic influențată de viziunea sa conservatoare și profund catolică asupra vieții (n. tr.)

¹⁷ Afacerea Dreyfus – scandal politic care a divizat Franța la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX: un tânăr ofițer de artilerie evreu, căpitanul Dreyfus, a fost acuzat de trădare și condamnat pe nedrept; scandalul politic și juridic a continuat până la reabilitarea completă a inculpatului, care a luptat apoi în Primul Război Mondial și și-a încheiat cariera cu gradul de locotenent-colonel (n. tr.)

Subiectul trebuie analizat serios.

Numai ultimul punct merită dezvoltat. Ca să studiezi un subiect din punct de vedere științific trebuie să ai o atitudine detașată, care e cu mult mai greu de obținut în momentul în care sunt la mijloc propriile interese și sentimente. Foarte mulți oameni care sunt capabili de obiectivitate în ceea ce privește, să spunem, aricii de mare sau rădăcina pătrată a lui 2, devin de-a dreptul schizofrenici când vine vorba de sursele lor de venit. Aproape tot ce s-a scris despre antisemitism este viciat de faptul că autorul a pornit de la ipoteza că *el* este imun la astfel de sentimente: „Din moment ce știu că antisemitismul este un fenomen irațional, înseamnă că nu mă poate atinge”. Astfel, ocolește singura sursă de unde ar putea obține o mărturie demnă de încredere – propria sa conștiință.

Cred că putem spune că boala numită naționalism are astăzi un caracter aproape universal. Antisemitismul este doar una dintre manifestările naționalismului, și boala nu se va manifesta la fel la toată lumea. Un evreu, de exemplu, nu va fi niciodată antisemit, dar cei mai mulți evrei sioniști mi se par pur și simplu antisemiți de-a-ndoaselea, la fel cum mulți negri și indieni manifestă prejudecățile obișnuite față de culoare într-o formă inversă. Ideea e că ceva, o vitamină psihologică, lipsește din civilizația modernă și ca urmare suntem toți mai mult sau mai puțin expuși acestei nebunii de a crede că rase sau națiuni întregi sunt bune sau rele în chip misterios. Provoacă orice intelectual modern să-și analizeze serios și cu sinceritate propria conștiință și să susțină apoi că nu a dat peste admirații și aversiuni naționaliste de orice fel. Tocmai faptul că poate simți astfel de lucruri ca apoi să le privească în mod obiectiv și să le vadă adevărata valoare îi dă statutul de intelectual. Așadar, orice investigație a antisemitismului ar trebui să înceapă nu cu întrebarea „De ce această credință în mod evident irațională îi atrage pe ceilalți?” ci cu întrebarea „De ce mă atrage antisemitismul *pe mine*? Ce găsesc adevărat în el?” Punându-ți această întrebare îți descoperi cel puțin propriile justificări, și poți descoperi ce se ascunde în spatele lor. Antisemitismul ar trebui analizat nu de către antisemiți, dar cel puțin de către oameni care știu că nu sunt imuni la astfel de sentimente. Când Hitler va fi dispărut, o investigație serioasă a subiectului va fi posibilă, și probabil că cel mai bine ar fi să începem nu prin demascarea antisemitismului, ci prin trierea tuturor justificărilor acestuia oferite de conștiința noastră și a celorlalți. Astfel am putea obține indicii care să ne ducă în final la originea psihologică a fenomenului. Dar nu cred că ne putem *vindeca* de antisemitism fără a trata boala mai generală a naționalismului.

Însemnări despre naționalism

Byron folosește cuvântul francezesc *longueur* și remarcă în trecere că deși *cuvântul* nu există în limba engleză, *conceptul* la care acesta face trimitere există fără nici o îndoială. În mod similar, există astăzi un mod de gândire atât de răspândit încât ne afectează judecata asupra oricărui subiect, dar căruia nu i s-a dat încă un nume. Am ales să folosesc cuvântul „naționalism”, considerându-l cel mai apropiat echivalent, dar vom vedea imediat că nu îl folosesc în sensul său de bază, fie doar și pentru că sentimentul de care vorbesc nu se referă întotdeauna la o națiune – cu alte cuvinte, la o singură rasă și zonă geografică – ci poate să reprezinte atașamentul pentru o biserică sau o clasă socială, sau poate să fie o emoție pur negativă, împotriva a ceva, fără a simți nevoia existenței unui obiect al devotamentului.

Prin „naționalism” înțeleg în primul rând obiceiul de a presupune că ființele umane pot fi clasificate ca insectele și că grupuri întregi de milioane sau zeci de milioane de oameni pot fi etichetate cu încredere drept „bune” sau „rele”¹⁸. În al doilea rând – și acest lucru este mult mai important – prin „naționalism” înțeleg obiceiul de a te identifica cu o națiune sau altă entitate până la a o plasa dincolo de bine și de rău și a nu accepta altă datorie în afară de aceea de a-i promova interesele. Naționalismul nu trebuie confundat cu patriotismul. Ambii termeni sunt folosiți într-un mod atât de vag încât orice definiție poate fi pusă sub semnul întrebării, dar trebuie să facem o distincție între ei din moment ce aceștia trimit la două idei diferite, chiar opuse. Prin „patriotism” înțeleg devotamentul față de un anumit teritoriu și mod de viață pe care un individ le consideră cele mai bune din lume dar pe care nu dorește să le impună altora. Patriotismul este prin natura sa defensiv din punct de vedere militar și cultural. Pe de cealaltă parte, naționalismul este inseparabil de dorința de putere. Scopul pe termen lung al oricărui naționalist este acela de a asigura mai multă putere și prestigiu, nu pentru el însuși ci pentru națiunea sau entitatea în care a ales să-și îngroape propria individualitate.

Toate acestea sunt destul de evidente când sunt aplicate mișcărilor naționaliste notorii și ușor de identificat din Germania, Japonia sau alte țări. Confrunțați cu un fenomen ca nazismul, pe care îl observăm din afară, majoritatea dintre noi l-ar descrie cam în aceiași

¹⁸ Națiuni întregi, sau chiar entități mai puțin omogene cum ar fi Biserica Catolică sau proletariatul, sunt privite de obicei ca simpli indivizi și sunt denumite folosind pronumele „ea” sau „el”. Dai peste afirmații evident absurde precum „Nemții sunt trădători din fire” în orice ziar, și aproape toată lumea folosește generalizări nechibzuite despre caracteristicile naționale („Spaniolii sunt aristocrați de la natură” sau „Toți englezii sunt ipocriți”). Din când în când oamenii devin conștienți că aceste generalizări sunt nefondate, dar cu toate acestea continuă să le folosească, și chiar personalități cu o viziune declarat internaționalistă ca Tolstoi și Bernard Shaw se fac adesea vinovați de întrebuițarea lor. (n. a.)

termeni. Dar aici trebuie să mă repet și să spun că folosesc cuvântul „naționalism” pentru că nu am găsit altul mai potrivit. În sensul larg pe care îl folosesc eu aici, naționalismul include mișcări și tendințe precum comunismul, catolicismul politic, sionismul, antisemitismul, troțkismul și pacifismul. Nu înseamnă neapărat devotamentul față de un guvern sau o țară, cu atât mai puțin față de *propria țară*, și nici măcar nu trebuie ca entitățile față de care se manifestă acest devotament să existe cu adevărat. Pentru a cita doar câteva exemple evidente, concepte precum iudaismul, islamul, creștinismul, proletariatul și rasa albă fac toate obiectul unor sentimente naționaliste puternice, dar existența lor poate fi pusă sub semnul întrebării și nici una nu are o definiție universal acceptată.

Merită de asemenea să subliniem că sentimentele naționaliste pot fi pur negative. De exemplu, există troțkiști care au devenit pur și simplu dușmanii Uniunii Sovietice fără a dezvolta un devotament față de o altă entitate. Când ne dăm seama de implicațiile acestui lucru, conceptul de naționalism așa cum l-am descris până acum devine mult mai transparent. Naționalistul este un individ care gândește numai, sau mai ales, în termeni de concurență și prestigiu. Poate să fie un naționalist pozitiv sau negativ – cu alte cuvinte, își poate folosi energia intelectuală pentru a ridica în slăvi sau pentru a denigra – dar în orice caz gândirea sa se învâрте întotdeauna în jurul conceptelor de victorie, înfrângere, triumf și umilință. Vede istoria, și în special istoria contemporană, din perspectiva nesfârșitei înălțări și prăbușiri a unor mari puteri, iar fiecare eveniment i se pare o confirmare a ascensiunii taberei din care face parte și a declinului unui dușman detestat. Dar, în cele din urmă, nu trebuie să confundăm naționalismul cu un cult al succesului. Naționalistul nu merge pe principiul asocierii cu tabăra cea mai puternică, ci își alege o tabără ca apoi să se convingă pe sine însuși că aceasta *este* cea mai puternică și are capacitatea de a-și păstra această convingere chiar și atunci când faptele îi demonstrează în mod zdrobitor contrariul. Naționalismul este setea de putere temperată de autoamăgire. Orice naționalist este capabil de ticăloșia cea mai flagrantă dar în același timp – din moment ce este conștient că servește interesele a ceva mai presus de el – este convins că atitudinea lui este justă.

Acum că am dat această definiție detaliată, cred că veți fi de acord că acest mod de gândire este larg răspândit în rândul intelectualității engleze, mai răspândit decât în rândul oamenilor de rând. Pentru cei interesați de politica modernă, anumite subiecte sunt atât de viciate de considerente de prestigiu încât o abordare rațională a devenit aproape imposibilă. Să luăm următoarea întrebare dintre sutele de exemple pe care le-am putea da: Care dintre cei trei aliați importanți a avut cea mai mare contribuție la înfrângerea Germaniei, U.R.S.S-ului, Marea Britanie sau Statele Unite? Teoretic ar fi posibil să dăm un răspuns rațional,

convingător la această întrebare, dar practic calculele necesare nu pot fi făcute deoarece orice om dispus să-și bată capul cu o astfel de problemă ar privi-o din start din punctul de vedere al competiției și prestigiului. Astfel, *ar începe* prin a decide în favoarea Rusiei, Angliei sau Americii și abia *după aceea* ar căuta argumente care să-i sprijine poziția. Și există șiruri întregi de astfel de întrebări asupra cărora nu poți primi un răspuns sincer decât de la oameni pe care subiectul îi lasă absolut indiferenți și a căror părere este probabil oricum lipsită de valoare. De aici se trage în mare parte și eșecul lamentabil din zilele noastre al previziunilor în domeniul politic și militar. E ciudat faptul că dintre toți „experții” tuturor școlilor, nici unul nu a reușit să anticipeze un eveniment atât de probabil ca pactul ruso-german din 1939¹⁹. Iar când pactul a fost într-un final făcut public, au fost oferite explicațiile cele mai diferite și s-au făcut previziuni infirmate aproape imediat deoarece erau bazate nu pe un studiu al probabilităților ci pe dorința de a pune Uniunea Sovietică într-o lumină favorabilă sau defavorabilă, de a o face să pară puternică sau slabă. Analiștii politici sau militari, la fel ca astrologii, pot supraviețui aproape oricărei greșeli, pentru că adepții lor nu caută în explicațiile lor o evaluare a faptelor ci stimularea devotamentelor naționaliste²⁰. Iar aprecierile estetice, în special cele literare, sunt deseori viciate în același fel ca și cele politice. Ar fi greu ca un naționalist indian să-l citească pe Kipling cu plăcere sau ca un conservator să recunoască valoarea lui Maiakovski²¹, și există întotdeauna tentația de a pretinde că orice carte cu a cărei orientare nu suntem de acord este o carte slabă din punct de vedere *literar*. Oamenii cu o convingere naționalistă puternică fac această prestidigitatie fără a fi conștienți că sunt nesinceri.

Raportat la numărul de locuitori, probabil că în Anglia forma preponderentă de naționalism este șovinismul britanic de modă veche. E clar că acesta e foarte răspândit, chiar mai răspândit decât ar fi crezut analiștii în urmă cu zece ani. Dar în acest eseu mă preocupă în mod special reacțiile intelectualității, în rândul căreia șovinismul și chiar patriotismul de modă veche s-au stins aproape complet, cu toate că astăzi par să renască în sânul unei minorități. E de la sine înțeles că în rândul intelectualității forma dominantă de naționalism este comunismul – folosind acest termen în sensul cel mai larg, care îi include nu numai pe

¹⁹ Unii scriitori conservatori, cum ar fi Peter Drucker, au anticipat un acord între Germania și Rusia, dar s-au așteptat la o adevărată alianță sau uniune permanentă. Nici unui marxist sau scriitor de stânga de orice orientare nu i-a trecut măcar prin cap că un astfel de pact ar fi posibil. (n. a.)

²⁰ Majoritatea analiștilor militari din presă pot fi împărțiți în rusofili și rusofobi, pro-blimp sau anti-blimp.

Greșeli cum ar fi afirmația că linia Maginot este impenetrabilă sau previziunea că Rusia va cuceri Germania în trei luni nu au reușit să le zdruncine reputația deoarece întotdeauna au spus ceea ce publicul lor voia să audă. Analiștii militari cei mai populari în rândul intelectualității sunt căpitanul Liddell Hart și maiorul Fuller. Primul susține că apărarea este preferabilă atacului în timp ce cel de-al doilea susține că atacul este preferabil apărării, dar această contradicție nu i-a împiedicat să fie considerați autorități în domeniu de către același public. Motivul ascuns al succesului lor în cercurile de stânga este că amândoi sunt la cuțite cu Ministerul de Război.

(n. a.)

²¹ Vladimir Vladimirovici Maiakovski – poet și dramaturg rus, cu o puternică orientare de stânga (n. tr.)

membri Partidului Comunist și pe simpatizanți și pe rusofili în general. În sensul acestui eseu, comunistul este cel care vede U.R.S.S-ul ca pe propria patrie și care consideră de datoria sa să justifice politica și să apere interesele Rusiei cu orice preț. Evident că Anglia e plină de astfel de oameni și că influența lor directă sau indirectă este foarte mare. Dar deoarece multe alte forme de naționalism câștigă de asemenea teren, ca să avem o perspectivă de ansamblu trebuie să luăm în considerare punctele comune ale unor curente foarte diferite, chiar aparent opuse.

În urmă cu zece sau douăzeci de ani, forma de naționalism cea mai asemănătoare comunismului de astăzi era catolicismul politic. Reprezentantul său cel mai de seamă – deși acesta a fost probabil un caz extrem și nu unul tipic – a fost G. K. Chesterton. Chesterton a fost un scriitor de real talent care a ales să-și înăbușe atât sensibilitatea cât și integritatea intelectuală de dragul propagandei romano-catolice. Tot ce a scris în ultimii douăzeci de ani de viață nu a fost decât repetarea interminabilă a aceleiași idei care, lăsând la o parte ingeniozitatea și stilul laborios, era la fel de simplă și de plictisitoare ca „Great is Diana of the Ephesians²²”. Orice carte scrisă, orice fragment, orice propoziție, orice întâmplare din fiecare povestire, orice bucățică de dialog era menită să demonstreze fără echivoc superioritatea catolicilor față de protestanți sau de păgâni. Dar Chesterton nu s-a mulțumit să privească această superioritate ca fiind pur intelectuală sau spirituală: a trebuit să o traducă în termeni de prestigiu național și putere militară, ceea ce a atras după sine o idealizare naivă a țărilor latine, în special a Franței. Chesterton nu a petrecut mult timp în Franța, astfel încât imaginea pe care și-a format-o despre aceasta – o țară de țărani catolici care cântă în continuu *La Marseillaise* în timp ce dau pe gât pahare de vin roșu – are cam tot atât de multe legături cu realitatea câte are și „*Chu Chin Chow*²³” cu viața de zi cu zi din Bagdad. De aici a venit nu numai o supraestimare monstruoasă a puterii militare a Franței (atât înainte cât și după Primul Război Mondial a susținut că Franța era, de una singură, mai puternică decât Germania), dar și o proslăvire stupidă și vulgară a războiului în sine. Poemele de luptă ale lui Chesterton, ca „Lepanto” sau „The Ballad of Saint Barbara”, fac „Atacul cavaleriei ușoare” să pară un imn pacifist: acestea sunt probabil cele mai împopoțonate și mai prețioase poezii scrise vreodată în limba engleză. Lucrul cel mai interesant este că dacă altcineva ar fi scris despre Anglia și armata engleză prostiile romantice pe care le scria el despre Franța și armata franceză, ar fi fost primul care să strâmbe din nas. În politica internă a fost un Little Englander²⁴, cu o

²² „Great is Diana of the Ephesians” – carte scrisă în 1680 de către deistul britanic Charles Blount (n. tr.)

²³ „Chu Chin Chow” – comedie muzicală bazată pe povestea lui Ali Baba și a celor patruzeci de hoți, a cărei premieră a avut loc în 1916 (n. tr.)

²⁴ Little Englander – apărut în timpul Războiului cu burii, termenul desemna pe opozanții imperialismului, pe cei care doreau desființarea Imperiului Britanic (n. tr.)

adevărată aversiune față de șovinism și imperialism și, după părerea lui, un admirator înfocat al democrației. Cu toate acestea, pe plan internațional putea să-și abandoneze principiile fără ca măcar să-și dea seama că face acest lucru. Astfel, credința aproape mistică în virtuțile democrației nu l-a împiedicat să-l admire pe Mussolini. Mussolini a distrus guvernul reprezentativ și libertatea presei pentru care Chesterton se luptase atât pe plan intern, dar Mussolini a fost italian și a consolidat puterea Italiei și cu asta gata. În mod similar, Chesterton nu a găsit niciodată de cuviință să critice imperialismul și cucerirea popoarelor de culoare de către francezi sau italieni. Viziunea sa asupra realității, gusturile sale literare, până la un punct chiar și ținuta sa morală, se schimbau radical de îndată ce intrau în discuție devotamentele naționaliste.

Evident există puncte comune importante între catolicismul politic exemplificat de Chesterton și comunism. La fel și între oricare din acestea două și naționalismul scoțian, sionism, antisemitism sau troțkism. Ar însemna să banalizăm subiectul dacă am spune că toate formele de naționalism sunt la fel, chiar și în ceea ce privește climatul psihic în care se dezvoltă, dar există anumite reguli care sunt valabile în toate cazurile. Principalele caracteristici ale naționalismului sunt următoarele:

Obsesia. Pe cât posibil, un naționalist nu se gândește, nu vorbește și nu scrie despre altceva decât despre superioritatea entității cu care se identifică. Este extrem de greu dacă nu imposibil pentru un naționalist să-și ascundă convingerile. Cea mai mică atingere adusă taberei sale sau cea mai mică laudă adusă unei organizații rivale îl umple de o neliniște de care nu poate scăpa decât printr-o replică tăioasă. Dacă entitatea aleasă este o țară, ca de exemplu Irlanda sau India, va afirma superioritatea acesteia nu numai din punct de vedere militar, ci și în ceea ce privește arta, literatura, sportul, structura limbii, frumusețea fizică a locuitorilor și poate chiar în materie de climă, peisaj și artă culinară. Va fi extrem de sensibil la chestiuni cum ar fi expunerea corectă a steagurilor, mărimea corespunzătoare a titlurilor din ziare și ordinea în care sunt numite diferite țări²⁵. Terminologia joacă un rol foarte important în gândirea naționalistă. Țările care și-au câștigat independența sau care au trecut printr-o revoluție naționalistă își schimbă de obicei denumirea, iar țările sau entitățile care stârnesc sentimente puternice vor avea foarte probabil mai multe denumiri, fiecare cu altă semnificație. Cele două tabere din Războiul Civil din Spania își dăduseră una alteia nouă sau zece denumiri, fiecare exprimând grade diferite de ură și admirație. Ca să fiu sincer, unele dintre

²⁵ Unii americani s-au arătat nemulțumiți de faptul că „anglo-american” reprezintă forma normală de combinare a acestor două cuvinte și au propus în schimb termenul „americano-britanic”. (n. a.)

aceste denumiri (de exemplu „patrioți” pentru suporterii lui Franco sau „loialiști” pentru suporterii guvernului) erau nefondate, iar cele două tabere nu puteau cădea de acord asupra nici uneia dintre ele. Toți naționaliștii consideră de datoria lor să-și răspândească limba maternă în detrimentul altor limbi, iar între vorbitorii de limbă engleză acest conflict apare sub forma mai subtilă a conflictului dintre diverse dialecte. Americanii anglofobi vor refuza să folosească o expresie argotică dacă știu că aceasta este de origine britanică, iar conflictul dintre cei care susțin tendința spre latinizare și cei care susțin tendința spre germanizare este adesea motivat de naționalism. Naționaliștii scoțieni țin foarte tare la superioritatea limbii scoțiene, iar socialiștii al căror naționalism ia forma urii de clasă atacă vehement accentul B.B.C. și chiar și „a-ul” deschis. Exemplele ar putea continua. Gândirea naționalistă lasă impresia că este influențată de credința în magia imitativă – credință ce vine probabil din obiceiul des întâlnit de a-și arde opoziții politici în efigie sau de a le folosi fotografiile pe post de țintă în pavilioanele de tir.

Instabilitatea. Convingerile naționaliste sunt transferabile în ciuda pasiunii cu care sunt susținute. În primul rând, așa cum am arătat deja, obiectul acestora poate fi, și este deseori, o țară străină. Se întâmplă des ca marii lideri naționali, sau fondatorii mișcărilor naționaliste, să nu facă nici măcar parte din națiunea pe care o preamăresc: în unele cazuri aceștia sunt străini iar de cele mai multe ori vin din zonele periferice unde naționalitatea este incertă. Stalin, Hitler, Napoleon, de Valera²⁶, Disraeli²⁷, Poincaré²⁸ și Beaverbrook sunt tot atâtea exemple în acest sens. Mișcarea Pan-germanică²⁹ a fost în parte creația unui englez, Houston Chamberlain³⁰. În ultimii cincizeci sau o sută de ani, transferul naționalismului a fost un fenomen des întâlnit în rândul scriitorilor. În cazul lui Lafcadio Hearne³¹ transferul s-a realizat către Japonia, în cazul lui Carlyle³² și a multor contemporani ai săi către Germania, iar

²⁶ Éamon de Valera – unul dintre principalii oameni politici ai Irlandei, lider al luptei irlandeze pentru independență, autor al constituției și președinte al Irlandei între 1959 și 1973 (n. tr.)

²⁷ Benjamin Disraeli – om politic britanic, fondatorul Partidului Conservator modern și în două rânduri prim ministru al Marii Britanii în 1868 și respectiv 1874-1880 (n. tr.)

²⁸ Raymond Poincaré – om politic francez, ministru al educației, al finanțelor, al afacerilor externe, apoi președinte al Franței între 1913 și 1920 (n. tr.)

²⁹ Mișcarea Pan-germanică – mișcare politică a secolului al XIX-lea care urmărea unirea popoarelor vorbitoare de limbă germană din Europa (n. tr.)

³⁰ Houston Stewart Chamberlain – specialist în științele naturii, autor al unor tratate științifice și de filosofie politică; cartea sa „Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts” (Fundamentele secolului al XIX-lea) a devenit o lucrare de referință pentru mișcarea Pan-germanică de la începutul secolului XX (n. tr.)

³¹ Patrick Lafcadio Hearne (Koizumi Yakumo după câștigarea cetățeniei japoneze) – scriitor cunoscut în special pentru antologia de povestiri fantastice și legende japoneze „Kwaidan: Stories and Studies of Strange Things” (Kwaidan: povestiri și studii ale unor întâmplări ciudate) (n. tr.)

³² Thomas Carlyle – eseist și istoric scoțian extrem de popular în timpul epocii victoriene datorită valorilor calviniste pe care le-a păstrat toată viața în ciuda faptului că își pierduse credința în creștinismul tradițional (n. tr.)

în ziua de astăzi de obicei se realizează către Rusia. Dar faptul cel mai interesant este că *re-transferarea* este de asemenea posibilă. O țară sau altă entitate venerată ani de zile poate să devină peste noapte detestabilă și să fie înlocuită cu o alta care să devină aproape imediat obiect al devotamentului. În prima versiune a „Caracteristicilor principale ale istoriei” de H. G. Wells, ca și în multe dintre scrierile sale din acea perioadă, apologia pe care acesta o face Statelor Unite este la fel de exagerată precum apologia făcută astăzi Rusiei de către comuniști; cu toate acestea, în câțiva ani această admirație indulgentă s-a transformat în ostilitate. Comunistul bigot care se transformă în câteva săptămâni sau chiar în câteva zile într-un troțkist la fel de bigot este o priveliște obișnuită. În Europa continentală, mișcările fasciste au fost recrutate în foarte mare parte din rândul comuniștilor, și este foarte probabil ca în următorii câțiva ani să se întâmple și invers. Ceea ce rămâne constant la un naționalist este propria sa stare de spirit: obiectul sentimentelor sale este variabil și poate la fel de bine să fie imaginar.

Dar pentru un intelectual transferul joacă un rol important pe care l-am menționat în trecut mai devreme, când vorbeam de Chesterton. Acesta îi dă posibilitatea să fie *mai* naționalist – mai vulgar, mai absurd, mai perfid, mai necinstit – decât ar putea să fie în numele țării sale sau al unei entități pe care să o cunoască cu adevărat. Când vezi prostiile slugarnice, pline de laude scrise despre Stalin, Armata Roșie și așa mai departe de către oameni cât se poate de inteligenți și sensibili, îți dai seama că acest lucru este posibil doar pentru că a avut loc un fel de dislocare. Într-o societate ca a noastră, nu se obișnuiește ca cineva care poate fi caracterizat drept intelectual să aibă o mare afecțiune pentru țara sa. Opinia publică – altfel spus, acea parte a opiniei publice de care are cunoștință el ca intelectual – nu îi permite acest lucru. Majoritatea oamenilor din jurul lui sunt sceptici și nemulțumiți, iar el adoptă aceeași atitudine din mimetism sau din pură lașitate: în acest caz va fi abandonat forma de naționalism care îi este cel mai la îndemână fără a se apropia cu nimic de o viziune cu adevărat internaționalistă. Simte încă nevoia unei patrii, și este normal să o caute în străinătate, iar odată ce a găsit-o este liber să se scalde în exact aceleași sentimente de care crede că s-a eliberat. Dumnezeu, regele, imperiul, Union Jack – toți idoli răsturnați pot reapărea sub alte nume și, deoarece nu sunt recunoscuți ca atare, pot fi venerați cu conștiința împăcată. Transferul naționalismului, ca și folosirea unor țapi ispășitori, este o modalitate de a obține izbăvirea fără a-și schimba comportamentul.

Indiferența față de realitate. Naționaliștii au capacitatea de a nu vedea asemănarea dintre circumstanțele similare. Un conservator englez apără autodeterminarea în Europa și se

opune acesteia în India fără a avea sentimentul că se contrazice. Anumite acțiuni sunt considerate bune sau rele nu în sine, ci în funcție de cine le înfăptuiește, și nu există atrocitate – tortura, folosirea ostaticilor, munca forțată, deportarea în masă, întemnițarea fără proces, uzul de fals, asasinatul, bombardarea civililor – care să nu-și schimbe culoarea morală când este comisă de tabăra „noastră”. Ziarul liberal „News Chronicle” a publicat, ca un exemplu de cruzime îngrozitoare, fotografiile ale rușilor spânzurați de nemți, ca un an sau doi mai târziu să publice fotografiile aproape identice ale nemților spânzurați de ruși, de data aceasta aprobându-le călduros³³. La fel se întâmplă și cu evenimentele istorice. Istoria este gândită în mare măsură în termeni naționaliști, astfel încât fapte precum Inchiziția, torturile Camerei Înstelate³⁴, abuzurile bucanierilor³⁵ englezi (Sir Francis Drake³⁶, de exemplu, care avea obiceiul să înece prizonierii spanioli), Domnia Terorii³⁷, eroii Revoltei Indiene³⁸ care au împușcat sute de indieni sau soldații lui Cromwell care creștau fața femeilor irlandeze cu briciul, toate acestea devin neutre din punct de vedere moral, sau chiar laudabile când se crede că au fost înfăptuite pentru o cauză „bună”. În ultimii douăzeci și cinci de ani, abia dacă a fost un an în care din vreun colț al lumii să nu fi venit relatările unor atrocități: cu toate acestea, aceste orori – din Spania, Rusia, China, Ungaria, Mexic, Amritsar³⁹, Izmir⁴⁰ - nu au fost niciodată crezute și condamnate de intelectualitatea engleză. Dacă aceste fapte sunt reprobabile, sau chiar dacă acestea au avut loc cu adevărat, s-a hotărât întotdeauna pe baza simpatiilor politice.

Nu numai că naționaliștii nu condamnă atrocitățile comise de propria sa tabără, dar au de asemenea o capacitate remarcabilă de a nu auzi măcar de ele. Timp de șase ani, susținătorii englezi ai lui Hitler au reușit să nu afle de existența lagărelor de la Dachau și Buchenwald. Iar cei mai înfocați acuzatori ai existenței lagărelor de concentrare naziste nu sunt de obicei la

³³ „News Chronicle” a recomandat cititorilor săi să vizioneze filmul în care puteau vedea întreaga execuție, filmată în prim plan. Ziarul „Star” a publicat cu un sentiment aparent aprobator fotografiile ale unor colaboratoare aproape dezbrăcate prigonite de mulțimea din Paris, fotografiile de o asemănare izbitoare cu cele ale evreilor prigonțiți de mulțimea din Berlin. (n. a.)

³⁴ Camera Înstelată – tribunal care a funcționat la Palatul Westminster între anii 1487 și 1641, judecând cazurile de calomnie și trădare; în timpul lui Henric al VIII-lea, Camera Înstelată s-a transformat într-un formidabil instrument al monarhiei absolute (n. tr.)

³⁵ Bucanier – denumire dată inițial coloniștilor francezi din America din sec. XVII care se ocupau cu vânatoarea de vite cornute sălbatice, a căror carne o vindeau; mai târziu, termenul a fost extins, ajungând să însemne pirat, aventurier. (n. tr.)

³⁶ Francis Drake – navigator englez din perioada elisabetană, primul căpitan de navă care a reușit să înconjoare globul pământesc (n. tr.)

³⁷ Domnia Terorii - perioadă de aproximativ unsprezece luni din timpul Revoluției Franceze în care conflictul dintre facțiuni rivale a dus la explozii de violență cu execuții în masă prin ghilotinare (n. tr.)

³⁸ Revolta Indiană (1857-1858). – revoltă a soldaților indieni împotriva stăpânirii britanice din India; a avut drept consecință încheierea stăpânirii Companiei Britanice a Indiilor Orientale (British East India Company) și trecerea la o administrare directă de către coroana britanică. (n. tr.)

³⁹ Amritsar – oraș în India (n. tr.)

⁴⁰ Izmir – oraș în Turcia (n. tr.)

curent, sau au o idee foarte neclară, despre existența lagărelor de concentrare din Rusia. Evenimente extrem de importante precum foametea din 1933 din Ucraina⁴¹, care a dus la moartea a milioane de oameni, le-au scăpat celor mai mulți rusofili englezi. Mulți englezi nu au auzit mai nimic despre exterminarea evreilor germani și polonezi în timpul acestui război, pentru că propriul lor antisemitism i-a făcut să ignore această crimă. În gândirea naționalistă se amestecă faptele adevărate și cele false, cele cunoscute și cele necunoscute. Un fapt cunoscut poate să fie atât de insuportabil încât să fie complet dat la o parte, sau dimpotrivă, să intre în calcul de fiecare dată și cu toate acestea să nu fie niciodată recunoscut ca atare, nici chiar în gând.

Naționaliștii sunt urmăriți de ideea că trecutul poate fi schimbat. Astfel, își petrec o parte din viață într-o lume fantastică în care lucrurile s-au întâmplat așa cum ar fi trebuit – în care, de exemplu, Armada Spaniolă a avut succes sau Revoluția Rusă a fost înăbușită în 1918 – și introduc în cărțile de istorie părți din această lume fantastică oriunde este posibil. Cea mai mare parte a propagandei din zilele noastre nu este altceva decât o falsificare pe față a evenimentelor: faptele concrete sunt șterse, datele sunt modificate, citatele sunt scoase din context și interpretate astfel încât să-și schimbe sensul. Evenimentele care, în concepția autorului, nu ar fi trebuit să aibă loc nu sunt menționate și în cele din urmă sunt negate⁴². În 1927 Chiang Kai-Shek⁴³ a ars sute de comuniști de vii și cu toate astea în zece ani a devenit unul din eroii de stânga. Realinierea politicii mondiale l-a adus în tabăra anti-fascistă, și astfel s-a considerat că arderea comuniștilor „nu mai conta”, sau poate că nici nu avusese loc. Principalul obiectiv al propagandei este, bineînțeles, acela de a influența opinia publică, dar cei care rescriu istoria cred probabil într-un fel că introduc într-adevăr evenimente printre cele trecute. Dacă luăm în considerare falsificările minuțioase create pentru a demonstra că Troțki nu a jucat un rol important în Războiul Civil din Rusia, e greu să credem că cei care se fac responsabili de astfel de fabulații mint pur și simplu. Cel mai probabil aceștia cred că versiunea lor *este* ceea ce s-a întâmplat cu adevărat în ochii lui Dumnezeu, și că în consecință sunt îndreptățiți să rescrie faptele.

⁴¹ Foametea din Ucraina (1932-1933), cunoscută și ca Holodomor – una dintre cele mai grave catastrofe naționale din istoria modernă a Ucrainei; cercetătorii de astăzi sunt de acord asupra faptului că foametea a fost cauzată mai degrabă de politica agricolă a guvernului sovietic decât de cauze naturale, iar Holodomorul este uneori numit și „genocidul ucrainean”, pus la cale cu scopul clar al distrugerii națiunii ucrainiene ca factor politic și entitate socială. (n. tr.)

⁴² Un bun exemplu în acest sens este Pactul ruso-german, care este șters cât se poate de repede din memoria colectivă. Un corespondent rus m-a informat că pactul nu mai este deja menționat în anuarele rusești care inventariază evenimentele politice recente (n. a.)

⁴³ Chiang Kai-Shek – om politic chinez, președinte al guvernului național între 1928 și 1949, conducător al Gomitandului (Kuomintang, formațiune politică naționalistă, primul partid politic chinez fondat în 1921 după model occidental), a contribuit la unificarea Chinei. (n. tr.)

Indiferența față de realitatea obiectiv este încurajată de faptul că o parte a lumii este izolată de cealaltă, îngreunând astfel descoperirea adevărului. Câteodată poți într-adevăr avea dubii cu privire la evenimente dintre cele mai importante. De exemplu, este imposibil de calculat în milioane sau poate chiar în zeci de milioane numărul de morți din acest război. Calamitățile relatate într-una – bătălii, masacre, foamete, revoluții – îi dau omului de rând impresia de fabulos. Nu există nici un mijloc de verificare a faptelor, nu e sigur nici măcar că acestea au avut loc și există mereu interpretări total diferite din surse diferite. Ce s-a făcut bine și ce s-a greșit în Revolta de la Varșovia⁴⁴ din august 1944? Sunt adevărate poveștile despre camerele de gazare germane din Polonia? Cine a fost de vină pentru foametea din Bengal⁴⁵? Probabil că adevărul poate fi descoperit, dar faptele sunt atât de distorsionate în aproape orice ziar încât cititorului de rând îi poate fi iertat faptul că fie înghite minciuni, fie nu își poate forma o opinie. Incertitudinea generală care înconjoară orice eveniment înlesnește obiceiul de a ține cu dinții de convingeri nebunești. Din moment ce nimic nu este vreodată dovedit sau infirmat, faptul cel mai evident poate fi negat cu nerușinare. Mai mult, deși se gândesc mereu la putere, victorie, înfrângere și răzbunare, naționaliștii sunt câteodată dezinteresați de ceea ce se întâmplă în lumea reală. Ceea ce vor ei este *să simtă* că tabăra lor câștigă teren în detrimentul alteia, iar asta se poate realiza mai ușor învingând un adversar decât analizând faptele ca să vadă dacă acestea le susțin punctul de vedere. Toate conflictele naționaliste rămân la nivelul cluburilor de dezbateri și sunt inevitabil neconcludente, din moment ce fiecare concurent crede că a obținut deja victoria. Unii naționaliști nu sunt departe de schizofrenie, trăindu-și fericiți visele de cucerire și putere care nu au nici o legătură cu lumea reală.

Am analizat cât am putut de bine aspectele intelectuale comune tuturor formelor de naționalism. Următorul pas este clasificarea acestor forme, dar evident că această clasificare nu poate fi exhaustivă, întrucât naționalismul este un subiect de o amploare colosală. Lumea se confruntă cu nenumărate iluzii și dușmăanii care se întrepătrund într-un mod extrem de complex, iar cele mai sinistre dintre acestea nu au pătruns încă în conștiința europeană. În acest eseu mă interesează să descriu naționalismul așa cum apare el în rândul intelectualității engleze, căci aici, mai mult decât în cazul oamenilor de rând, acesta nu se combină cu patriotismul și poate fi deci studiat în stare pură. În cele ce urmează am înșiruit formele de

⁴⁴ Revolta de la Varșovia – conflict armat din timpul celui de-al Doilea Război Mondial inițiat de armata poloneză în efortul de a elibera Varșovia de sub ocupația germană (n. tr.)

⁴⁵ Foametea din Bengal – foamete care a afectat în 1943 Bengalul încă nedivizat (ulterior acesta s-a despărțit în statul independent Bangladesh și provincia indiană Bengalul de Vest); se estimează că mai mult de cinci milioane de oameni au murit de inaniție (n. tr.)

naționalism care înfloresc astăzi în rândul intelectualilor englezi, însoțite de comentariile de rigoare. Am convenit să împart aceste forme în trei subcapitole – naționalism pozitiv, transferat și negativ – deși unele forme se pot încadra în mai multe categorii.

NAȚIONALISMUL POZITIV

1. *Neo-conservatorismul*. Exemplificat de oameni ca Lordul Elton⁴⁶, A. P. Herbert⁴⁷, G. M. Young⁴⁸, profesorul Pickthorn⁴⁹, de lucrările scrise de Tory Reform Committee⁵⁰ și de reviste ca „New English Review⁵¹” și „Nineteenth Century and After⁵²”. Adevărata forță motrice a neo-conservatorismului, cea care îi dă caracterul naționalist și care îl diferențiază de conservatorismul obișnuit, este dorința de a nu recunoaște că puterea și influența britanică au scăzut. Chiar și cei care sunt îndeajuns de realiști pentru a-și da seama că puterea militară britanică nu mai este ce a fost au tendința de a susține că „ideile englezești” (de obicei nedefinite) trebuie să domine lumea. Neo-conservatorii au o atitudine anti-rusească, dar de obicei accentul cade pe o poziție anti-americană. Interesant este că această școală de gândire câștigă teren în rândul intelectualilor tineri, uneori foști comuniști, care au trecut prin procesul obișnuit al dezamăgirii și au sfârșit prin a fi dezamăgiți și de acesta din urmă. Anglofobul care devine brusc un anglofil convins este o priveliște obișnuită. Scriitori ca F. A. Voigt⁵³, Malcolm Muggeridge⁵⁴, Evelyn Waugh, Hugh Kingsmill⁵⁵ constituie tot atâtea exemple în acest sens, și o evoluție psihologică asemănătoare poate fi constatată în cazul lui T. S. Eliot, Wyndham Lewis⁵⁶ și diverși adepți ai acestora.

⁴⁶ Godfrey Elton – om politic englez, a luptat în Mesopotamia (regiunea ocupată în prezent de Irak, Siria de est și Turcia de sud) în Primul Război Mondial; în 1934 a intrat în Camera Lorzilor ca susținător al lui Ramsay MacDonald (n. tr.)

⁴⁷ Alan Patrick Herbert – umorist, romancier și dramaturg englez, activist pentru reforma justiției; a fost membru al parlamentului din partea Universității Oxford timp de cincisprezece ani (n. tr.)

⁴⁸ George Malcolm Young – istoric englez cunoscut pentru eseuul său despre epoca victoriană „Portrait of an Age” (Portretul unei epoci) (n. tr.)

⁴⁹ Kenneth Pickthorn – universitar și om politic conservator englez, a luptat în Franța și Mesopotamia în Primul Război Mondial, a fost membru al parlamentului din partea Universității Cambridge, secretar în Ministerul Educației, apoi membru al Consiliului Privat (n. tr.)

⁵⁰ Tory Reform Committee – organism creat în 1943 în cadrul Partidului Conservator de către Victor Montagu pentru a sprijini recomandările Raportului Beveridge cu privire la asigurarea socială (n. tr.)

⁵¹ „New English Review” – revistă înființată în 1932 de către Alfred Orage (n. tr.)

⁵² „Nineteenth Century and After” – revistă literară creată în 1877 de către Sir James Knowles (n. tr.)

⁵³ Frederick Augustus Voigt – scriitor și jurnalist britanic de origine germană, cunoscut în special pentru articolele din „Manchester Guardian” și pentru faptul că s-a opus dictaturii și totalitarismului în Europa (n. tr.)

⁵⁴ Thomas Malcolm Muggeridge – jurnalist și scriitor britanic; în calitate de corespondent la Moscova din partea „Manchester Guardian”, a încercat să facă publică foametea din Ucraina; în timpul celui de-al Doilea Război Mondial a făcut parte din Serviciile de Informații (n. tr.)

⁵⁵ Hugh Kingsmill – jurnalist și scriitor britanic, autor de romane polițiste și SF, critică literară, eseuri și biografii (n. tr.)

⁵⁶ Percy Wyndham Lewis – pictor și scriitor britanic de origine canadiană, a pus bazele mișcării artistice numite vorticism (n. tr.)

2. *Naționalismul celtic*. Există unele diferențe între naționalismul irlandez, cel scoțian și cel din Țara Galilor, dar acestea se aseamănă prin orientarea lor anglofobă. Membrii celor trei mișcări s-au opus războiului susținând în același timp că sunt rusofili, iar minoritatea extremistă a reușit chiar să fie în același timp rusofilă și pro-nazistă. Dar naționalismul celtic nu e același lucru cu anglofobia. Forța sa motrice este credința în măreția trecută și viitoare a popoarelor celtice, și are o puternică tendință spre rasism. Se presupune că celții sunt superiori din punct de vedere spiritual saxonilor – mai simpli, mai creativi, mai puțin vulgari și snobi, etc. – dar în spatele acestor aparențe există voința obișnuită de putere. Una dintre caracteristicile acestui tip de naționalism este iluzia că Irlanda, Scoția sau Țara Galilor și-ar putea menține independența fără ajutor și că acestea nu datorează nimic protecției britanice. Scriitori ca Hugh MacDiarmid⁵⁷ și Sean O’Casey⁵⁸ exemplifică perfect această școală de gândire. Nici un scriitor irlandez modern, nici chiar atunci când este de talia lui Yeats⁵⁹ sau Joyce⁶⁰, nu s-a eliberat complet de tendințele naționaliste.

3. *Sionismul*. Este un curent cu toate caracteristicile unei mișcări naționaliste, dar versiunea americană pare a fi mai violentă și mai perfidă decât cea britanică. L-am enumerat printre formele de naționalism direct deoarece înflorește aproape în exclusivitate în rândul evreilor. Cea mai mare parte a intelectualității britanice este de partea evreilor în chestiunea Palestinei, dar nu din motivele cele mai nimerite și aceasta nu este o problemă la care să țină cu tot dinadinsul. De asemenea, toți englezii de bună credință sunt de partea evreilor în aceea că dezaprobă persecuția nazistă. Dar este puțin probabil ca un devotament naționalist real, o credință în superioritatea înăscută a evreilor, să existe în rândul creștinilor.

NAȚIONALISMUL TRANSFERAT

1. *Comunismul*.

⁵⁷ Hugh MacDiarmid – poate cel mai important poet al secolului XX în Scoția, a jucat un rol foarte important în întemeierea unui modernism cu adevărat scoțian (Renașterea scoțiană); a fost în același timp comunist și naționalist scoțian (n. tr.)

⁵⁸ Sean O’Casey – dramaturg și memorialist irlandez de renume; naționalist și socialist convins, a fost primul mare dramaturg care a tratat în operele sale viața proletariatului din Dublin (n. tr.)

⁵⁹ William Butler Yeats – poet și dramaturg irlandez, una dintre cele mai importante personalități literare ale secolului XX (n. tr.)

⁶⁰ James Joyce – scriitor irlandez, una dintre cele mai importante personalități literare ale secolului XX și figură-simbol a modernismului; cunoscut în special pentru romanele de referință „Ulise” și „Portret al artistului în tinerețe” (n. tr.)

2. *Catolicismul politic.*

3. *Rasismul.* Vechea atitudine disprețuitoare la adresa „băștinașilor” s-a atenuat mult în Anglia, iar diversele teorii pseudo-științifice care susțineau superioritatea rasei albe au fost abandonate⁶¹. În rândul intelectualității, rasismul nu mai apare decât sub formă inversă, cu alte cuvinte ca o credință în superioritatea înnăscută a raselor de culoare. Acest fenomen este din ce în ce mai răspândit printre intelectualii englezi, decurgând probabil mai degrabă din masochism și frustrări sexuale decât dintr-un contact real cu mișcările naționaliste orientale sau ale popoarelor de culoare. Snobismul și mimetismul îi influențează puternic chiar și pe aceia care nu au o poziție fermă în ceea ce privește chestiunea rasei. Aproape orice intelectual englez ar fi scandalizat de afirmația că rasa albă este superioară celor de culoare, în timp ce afirmația contrară i s-ar părea ireproșabilă chiar dacă nu ar fi de acord cu ea. Atașamentul naționalist față de rasele de culoare se suprapune de obicei peste credința că viața sexuală a acestora este superioară, și există o întreagă mitologie neoficială referitoare la energia sexuală deosebită a oamenilor de culoare.

4. *Ura de clasă.* În rândul intelectualilor din clasa conducătoare și din clasa de mijloc acest tip de naționalism nu apare decât sub formă inversă, ca o credință în superioritatea proletariatului. Și în acest caz opinia publică exercită asupra intelectualilor o influență copleșitoare. Devotamentul naționalist față de proletariat și aversiunea teoretică înverșunată față de burghezie pot să coexiste și în cele mai multe cazuri coexistă cu snobismul în viața de zi cu zi.

5. *Pacifismul.* Majoritatea pacifiștilor fie aparțin unor secte religioase obscure, fie sunt pur și simplu umanitariști care se opun omorului și preferă să nu se gândească mai departe. Dar există o minoritate de intelectuali pacifiști a căror motivație reală dar nemărturisită pare a fi aversiunea față de democrația occidentală și admirația față de totalitarism. Propaganda pacifistă se reduce practic la a spune că ambele părți sunt la fel de rele, dar dacă ne uităm mai atent la scrierile intelectualilor pacifiști mai tineri descoperim că acestea nu exprimă o dezaprobare imparțială, ci sunt îndreptate aproape în întregime împotriva Angliei și a Statelor

⁶¹ Superstiția cu privire la insolație este un bun exemplu în acest sens. Până de curând se credea că rasa albă este mult mai predispusă la insolație decât rasele de culoare și că, astfel, un alb nu se putea expune soarelui tropical fără cască de protecție. Teoria nu fusese niciodată demonstrată, dar era folosită pentru a sublinia diferența dintre „băștinași” și europeni. Această superstiție a fost abandonată discret în timpul războiului și armate întregi au executat manevre la tropice fără căști de protecție, dar atâta timp cât ea a supraviețuit doctorii englezi din India păreau să creadă în ea la fel de mult ca cei profani în ale medicinei. (n. a.)

Unite. Mai mult, acestea nu condamnă violența în sine, ci doar violența folosită în apărarea țărilor occidentale. Spre deosebire de englezi, rușii nu sunt acuzați că se apără prin mijloace marțiale, și într-adevăr toată propaganda pacifistă de acest gen evită să menționeze cazul Rusiei și al Chinei. De asemenea, nu se spune că indienii ar trebui să renunțe la violență în lupta împotriva englezilor. Literatura pacifistă este plină de afirmații echivoce care, în cazul în care au vreun sens, acesta pare a fi că lideri de genul lui Hitler sunt preferabili liderilor de genul lui Churchill și că violența poate fi scuzată dacă este îndeajuns de violentă. După capitularea Franței, confrunțați cu o alegere pe care colegii lor englezi nu au fost nevoiți să o facă, pacifiștii francezi au trecut în număr mare de partea naziștilor, iar în Anglia se pare că a existat o mică suprapunere între Peace Pledge Union și Cămășile Negre. Scriitorii pacifiști au făcut apologia lui Carlyle, unul dintre părinții intelectuali ai fascismului. Pe scurt, e greu să nu ai sentimentul că pacifismul, așa cum apare el într-un segment al intelectualității, este inspirat de o admirație secretă pentru putere și pentru cruzimea încununată de succes. Printr-o greșeală acest sentiment a fost legat de Hitler, dar el poate fi ușor retransferat.

NAȚIONALISMUL NEGATIV

1. *Anglofobia*. O atitudine batjocoritoare și ușor ostilă față de Anglia este mai mult sau mai puțin obligatorie în rândul intelectualității, dar în foarte multe cazuri aceasta reprezintă un sentiment autentic. În timpul războiului acesta s-a manifestat prin defetismul intelectualității, care a stăruit mult după ce devenise clar că puterile Axei nu puteau învinge. Mulți s-au arătat sincer mulțumiți la căderea Singaporeului sau în momentul în care englezii au fost alungați din Grecia, iar veștile bune erau privite cu o remarcabilă lipsă de încredere, de exemplu Bătălia de la El Alamein⁶² sau numărul de avioane germane doborâte în timpul Bătăliei Angliei⁶³. Bineînțeles că intelectualii englezi de stânga nu voiau cu adevărat ca Germania sau Japonia să câștige războiul, dar mulți dintre ei nu se puteau împiedica să nu încerce o anumită satisfacție văzându-și țara umilită, și își doreau să simtă că victoria finală s-a datorat Rusiei sau Americii dar în nici un caz Angliei. În politica externă mulți intelectuali merg pe principiul că orice facțiune sprijinită de Anglia trebuie inevitabil să aibă o poziție injustă. În consecință, opinia publică „luminată” este în mare parte imaginea în oglindă a politicii conservatoare. Anglofobia poate întotdeauna să se întoarcă la o sută optzeci de grade, de aici

⁶² El Alamein – oraș din nordul Egiptului; în Bătălia de la El Alamein (1942), forțele aliate au spart liniile Axei și i-au forțat pe aceștia din urmă să se retragă până în Tunisia. (n. tr.)

⁶³ Bătălia Angliei – numele dat efortului Luftwaffe-ului german de a neutraliza aviația engleză pentru a face posibilă invazia Insulelor Britanice (n. tr.)

și priveriștea obișnuită a celui care a fost pacifist în timpul unui război ca în timpul următorului conflict să fie cât se poate de agresiv.

2. *Antisemitismul.* În prezent există foarte puține informații despre acest subiect deoarece persecuția nazistă a făcut ca orice persoană cu cap să fie de partea evreilor împotriva asupritorilor acestora. Orice om îndeajuns de educat ca să fi auzit cuvântul „antisemitism” pretinde că nu împărtășește astfel de sentimente, iar remarcile antisemite sunt eliminate cu grijă din toate genurile de literatură. De fapt, antisemitismul pare să fie larg răspândit, chiar și în rândul intelectualilor, iar conspirația generală a tăcerii nu face probabil decât să-l accentueze. Oamenii de stânga nu sunt nici ei imuni la astfel de sentimente, iar atitudinea lor este întărită de faptul că majoritatea troțkiștilor și anarhiștilor sunt evrei. Dar antisemitismul este un sentiment mai firesc în rândul conservatorilor, care îi acuză pe evrei că slăbesc starea de spirit a națiunii și cultura națională. Neo-conservatorii și adepții catolicismului politic sunt întotdeauna predispuși să cadă pradă antisemitismului, fie doar și în mod intermitent.

3. *Troțkismul.* Termenul este folosit aici în sensul său cel mai larg pentru a-i include pe anarhiști, pe socialiștii democrați și chiar pe liberali. Când spun „troțkist” înțeleg un doctrinar marxist a cărui motivație principală este ostilitatea față de regimul stalinist. Troțkismul poate fi studiat mai pe larg în pamflete obscure și în ziare ca „The Socialist Appeal” decât în operele lui Troțki, care nu era nicidecum omul unei singure idei. Deși în unele părți ale lumii, în Statele Unite de exemplu, troțkismul a atras un număr mare de adepți și s-a transformat într-o mișcare organizată cu un mic führer propriu, inspirația sa este esențialmente negativă. Troțkistul este *împotriva* lui Stalin așa cum comunistul este *pentru* Stalin, și, la fel ca majoritatea comuniștilor, acesta vrea nu atât să schimbe starea de lucruri cât să simtă că întrecerea pentru prestigiu se desfășoară în favoarea sa. În ambele cazuri ne lovim de aceeași fixație obsesivă pentru un singur subiect și de aceeași incapacitate de a-și forma o părere cu adevărat rațională bazată pe studiul probabilităților. Faptul că troțkiștii sunt peste tot o minoritate persecutată și că acuzația care li se aduce în mod obișnuit, aceea că ar colabora cu fasciștii, este complet falsă, creează impresia că troțkismul este superior comunismului din punct de vedere intelectual și moral, dar mă îndoiesc să existe o diferență semnificativă între cele două mișcări. Troțkiștii cei mai tipici sunt foști comuniști și oricum nu ajungi la troțkism decât trecând printr-una dintre mișcările de stânga. Nici un comunist nu este imun la o alunecare în troțkism, cu excepția cazului în care îl leagă de partidul său ani întregi

de obișnuință. Procesul invers pare să nu aibă loc la fel de des, deși nu văd nici un motiv pentru care acest lucru nu ar fi posibil.

Se va vedea că adeseori în clasificarea pe care am încercat să o schițez mai sus am exagerat, am simplificat, am folosit ipoteze neîntemeiate și am omis existența motivațiilor decente. Era inevitabil, deoarece în acest eseu am încercat să identific și să izolez tendințele care există în mintea noastră a tuturor și care ne pervertesc gândirea, fără a exista neapărat în formă pură și fără a acționa în mod continuu. E important ca acum să corectez portretul simplificat pe care am fost obligat să-l zugrăvesc. În primul rând, nu avem motive să credem că *toată lumea*, sau chiar că toți intelectualii, sunt afectați de naționalism. În al doilea rând, naționalismul poate fi intermitent și limitat. Un om inteligent poate să cadă doar pe jumătate pradă unei convingeri care îl atrage dar pe care o recunoaște drept absurdă, și-o poate scoate din minte perioade lungi de timp pentru a reveni la ea doar în momente de mânie sau sentimentalism sau atunci când e sigur că nu este la mijloc nici o chestiune importantă. În al treilea rând, o convingere naționalistă poate fi adoptată cu bună credință, din motive care nu au nici o legătură cu naționalismul. În al patrulea rând, mai multe tipuri de naționalism, chiar și tipuri care se neutralizează reciproc, pot coexista în aceeași persoană.

Pe tot parcursul acestui eseu am spus „naționaliștii fac una” sau „naționaliștii fac alta”, folosind în scopul demonstrației tipul extrem de naționalist, care abia dacă poate fi descris ca sănătos la minte, care vede lucrurile numai în alb și negru și pe care nu îl interesează nimic altceva decât lupta pentru putere. În realitate, astfel de oameni sunt destul de des întâlniți, dar nu merită să ne batem capul cu ei. Trebuie să luptăm împotriva Lordului Elton, a lui D. N. Pritt⁶⁴, a lui Lady Houston⁶⁵, a lui Ezra Pound⁶⁶, a Lordului Vansittart⁶⁷, a părintelui Coughlin⁶⁸ și împotriva întregii lor tagme jalnice, dar lipsurile lor intelectuale sunt mai mult decât evidente. Monomania nu este interesantă, iar faptul că nici un naționalist dintre cei mai bigoți nu este în stare să scrie o carte care să mai merite citită după câțiva ani are darul de a purifica puțin aerul. Dar chiar dacă recunoaștem că naționalismul nu a triumfat peste tot, că mai există oameni a căror judecată nu este influențată de dorințe, asta nu schimbă cu nimic

⁶⁴ Denis Nowell Pritt – avocat, membru al parlamentului reprezentând Partidului Laburist, din care a fost exclus în 1940 deoarece a aprobat invazia Finlandei de către trupele sovietice (n. tr.)

⁶⁵ Lady Houston – filantroapă britanică, cunoscută în special pentru donațiile făcute către aviația engleză (n. tr.)

⁶⁶ Ezra Pound – poet și critic literar american, una dintre figurile cele mai proeminente ale modernismului, susținător al lui Mussolini (n. tr.)

⁶⁷ Robert Gilbert Vansittart – șef al serviciului diplomatic britanic, înainte de cel de-al doilea război mondial a fost unul dintre oficialii care s-a opus politicii de conciliere față de Germania nazistă (n. tr.)

⁶⁸ Charles Edward Coughlin – preot romano-catolic de origine canadiană, susținător al lui Hitler și Mussolini (n. tr.)

faptul că problemele presante – India, Polonia, Palestina, Războiul Civil din Spania, procesele de la Moscova, negrii din Statele Unite, pactul ruso-german și așa mai departe – nu pot fi discutate, sau cel puțin nu sunt niciodată discutate, în mod rațional. Toți Eltonii, Pritții și Coughlinii, guri imense care urlă în continuu aceeași minciună, sunt, în mod evident, cazuri extreme, dar ne mințim pe noi înșine dacă nu ne dăm seama că le putem semăna cu toții în momentele în care nu ne cenzurăm. Nu trebuie decât să ni se atingă coarda sensibilă, să fim călcați pe bătăături – și poate să fie o bătătură pe care nici nu știam că o avem – și persoana cea mai obiectivă și mai binevoitoare se poate transforma într-un partizan feroce, al cărui singur scop este de a „marca” puncte împotriva adversarului indiferent de câte minciuni trebuie să spună sau câte erori logice trebuie să comită pentru a atinge acest scop. Când Lloyd George, opozant al războiului cu burii, a anunțat în Camera Comunelor că buletinele oficiale britanice puse cap la cap însumează mai multe victime în rândul burilor decât întreaga națiune la un loc, Arthur Balfour⁶⁹ s-a ridicat în picioare și a strigat „Ticălosule!”. Foarte puțini oameni sunt imuni la astfel de ieșiri. Negrul umilit de o albă, englezul care asistă la critica ignorantă a unui american față de Anglia, apologetul catolic căruia i se amintește de Armada spaniolă, vor reacționa cu toții în mod similar. Nervul naționalismului puțin zgândărit și decența de ordin intelectual poate dispărea, trecutul poate fi schimbat și faptele cele mai evidente pot fi negate.

Dacă cineva nutrește o admirație sau o aversiune naționalistă, anumite realități, deși vag conștientizate ca adevărate, sunt inadmisibile. Iată doar câteva exemple. Voi înșirui în cele ce urmează cinci tipuri de naționaliști împreună cu realitățile pe care le este imposibil să le accepte, nici măcar în gândurile lor cele mai ascunse:

Conservator britanic. Puterea și prestigiul Angliei vor fi știrbite de acest război.

Comunist. Fără ajutorul Angliei și Americii, Rusia ar fi fost învinsă de Germania.

Naționalist irlandez. Irlanda nu poate rămâne independentă decât cu ajutorul protecției britanice.

Troțkist. Regimul stalinist este acceptat de poporul rus.

Pacifist. Cei care „renunță” la violență își pot permite să o facă doar pentru că alții folosesc violența în numele lor.

⁶⁹ Arthur James Balfour – om politic conservator, prim ministru al Marii Britanii între 1902 și 1905 (n. tr.)

Toate acestea sunt realități mai mult decât evidente dacă nu te implici emoțional, dar în cazul persoanelor numite mai sus sunt de asemenea intolerabile, astfel încât trebuie negate și înlocuite cu teorii false construite tocmai în acest scop. Revin la incredibilul eșec al predicției militare în acest război. Cred că intelectualii s-au înșelat mai tare în ceea ce privește desfășurarea războiului decât oamenii de rând, și au fost mai influențați decât aceștia de sentimente partizane. Intelectualul mediocru de stânga credea, de exemplu, că războiul era pierdut în 1940, că nemții aveau să invadeze Egiptul în 1942, că japonezii nu aveau să fie niciodată alungați din teritoriile pe care le ocupaseră și că ofensiva anglo-americană de bombardament nu îi impresiona pe nemți. Putea să creadă toate acestea deoarece aversiunea sa față de clasa conducătoare britanică îl împiedica să recunoască un posibil succes al planurilor britanice. Prostiile pe care le poți înghiți dacă te afli sub imperiul unor astfel de sentimente sunt fără margini. De exemplu, am auzit pe cineva afirmând cu încredere că trupele americane au fost aduse în Europa nu pentru a lupta împotriva nemților ci pentru a înăbuși o revoluție engleză. Trebuie să fi intelectual ca să crezi așa ceva: nici un om de rând nu ar putea fi atât de prost. Când Hitler a invadat Rusia, oficialii din M.O.I.⁷⁰ au emis un avertisment prin care spuneau că se așteaptă ca Rusia să capituleze în șase săptămâni. Pe de cealaltă parte, comuniștii priveau fiecare etapă a războiului ca pe o victorie a rușilor, chiar și când aceștia fuseseră împinși până la Marea Caspică pierzând câteva milioane de prizonieri. Nu e nevoie să mai continuăm cu exemplele. Ideea este că odată ce intră în discuție sentimente precum frica, ura, gelozia și cultul puterii, simțul realității se destabilizează, la fel ca noțiunea de bine și de rău. Nu există crimă care să nu poată fi iertată atunci când e comisă de tabăra „noastră”. Chiar dacă nu negăm faptul că această crimă a avut loc, chiar dacă știm foarte bine că este vorba de aceeași crimă pe care am condamnat-o într-un alt caz similar, chiar dacă recunoaștem din punct de vedere rațional că aceasta este nejustificată – cu toate acestea nu puteam *simți* că s-a comis o greșeală. Este la mijloc devotamentul nostru, și astfel compasiunea nu mai acționează.

Motivul pentru dezvoltarea și răspândirea naționalismului este mult prea complex pentru a fi discutat aici. Ajunge să spunem că, în formele în care apare în rândul intelectualilor englezi, naționalismul este o reflexie distorsionată a bătăliilor cumplite care au loc în lumea exterioară, și că cele mai mari nebunii care derivă din naționalism au devenit posibile din cauza prăbușirii patriotismului și a convingerilor religioase. Dacă urmărim acest mod de gândire, suntem în pericol să cădem într-un fel de conservatorism sau în chietism

⁷⁰ Ministerul afacerilor interne

politic. Se poate spune, de exemplu – și este probabil adevărat – că patriotismul reprezintă o metodă preventivă împotriva naționalismului, că monarhia reprezintă o pavăză împotriva dictaturii și că religia organizată reprezintă o protecție împotriva superstiției. Sau se poate spune că o viziune obiectivă este *imposibilă*, că *toate* credințele și cauzele implică aceleași minciuni, nebunii și barbarii; și acesta este motivul avansat de obicei de cei care susțin că e mai bine să te ții departe de politică. Eu unul nu accept acest argument, fie și din simplul motiv că în lumea modernă nici un om care poate fi descris drept intelectual *nu poate* să se țină departe de politică în sensul de a nu avea nici un interes pentru acest subiect. Cred că trebuie să ne implicăm în politică – folosind cuvântul în sensul cel mai larg – și că trebuie să avem preferințe: cu alte cuvinte, trebuie să recunoaștem că unele cauze sunt mai bune din punct de vedere obiectiv decât altele, chiar dacă sunt susținute prin mijloace la fel de deficitare. Cât despre admirațiile și aversiunile naționaliste despre care am vorbit, acestea fac parte din constituția fiecăruia dintre noi, fie că ne place sau nu. Nu știu dacă putem scăpa de ele, dar cred că le putem combate și că acesta este un efort esențialmente *moral*. Se pune în primul rând problema descoperirii adevăratei noastre naturi, a adevăratelor noastre sentimente, apoi a acceptării inevitabilei părtiniri. Dacă urăști Rusia și te temi de ea, dacă ești gelos pe bogăția și puterea Americii, dacă îi disprețuiești pe evrei, dacă ai un complex de inferioritate față de clasa conducătoare britanică, nu te poți elibera de aceste sentimente prin simpla considerare a faptelor. Dar poți măcar să conștientizezi că le ai și să nu îngădui ca acestea să-ți vicieze procesele mentale. Impulsurile emoționale inevitabile, care sunt probabil chiar necesare în activitatea politică, ar trebui să coexiste cu acceptarea realității. Dar repet, acest lucru cere un efort *moral*, iar literatura engleză contemporană, în măsura în care este sensibilă la problemele majore ale zilelor noastre, demonstrează cât de puțini dintre noi sunt pregătiți să-l facă.